

Karpińska, Małgorzata

"Rewolucja francuska 1789-1794. Społeczeństwo obywatelskie", Jan Baszkiewicz, Stefan Meller, Warszawa 1983 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 75/2, 372-373

1984

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

miejsce na zagadnienia związane z wewnętrznymi dziejami katolicyzmu (ścieranie się orientacji konserwatywnej i modernistycznej, stosunek Stolicy Apostolskiej do partii politycznych o religijnej inspiracji) oraz na życiorysy i charakterystykę osobowości poszczególnych papieży. Pisze też Z. Zieliński o dyplomacji Państwa Kościelnego i Watykanu, o próbach zapobiegania procesom laicyzacji i ateizacji, o rozwoju zakonów i misjach pozaeuropejskich. Wszystkie te wątki powiązano w zwartą całość, zaś potoczny styl i umiejętne objaśnianie mniej znanych kwestii ułatwiają lekturę. Autor nie stroni przy tym od szczegółu i anegdoty, które funkcjonują zazwyczaj jako ilustracja ogólniejszych tez.

Ks. Zygmunt Zieliński jest następcą Mieczysława Żywczyńskiego na Katedrze Historii Kościoła XIX i XX wieku w Instytucie Historii Kościoła Katolickiego KUL; niniejsza książka bardzo przypomina pisarstwo historyczne jego poprzednika. O dążeniu do naukowego obiektywizmu świadczy np. wykorzystanie prac powstałych w środowiskach niechętnych katolicyzmowi i papieżom. Bez niedomówień zrelacjonowano takie sprawy jak zaćofanie Państwa Kościelnego w pierwszej połowie XIX w. i stosowany tam terror wobec przeciwników politycznych. Jedynie wydarzenia ostatnich lat zasygnalizowano w sposób kronikarski, powstrzymując się od komentarza i oceny. Narracja urywa się na przyjęciu przez wybranego papieżem kardynała Karola Wojtyłę imienia Jana Pawła II.

Książka została napisana na podstawie wydawnictw źródłowych i obszernej literatury przedmiotu; jej część wyszczególniono w nocie bibliograficznej, podzielonej na trzy działy: „Biografie w ścisłym znaczeniu”, „Problemy opracowania dziejów Stolicy Apostolskiej lub papieży”, „Prace poświęcone epoce”. Całości dopełnia indeks osobowy.

A. S.

Jan Baszkiewicz, Stefan Meller, *Rewolucja francuska 1789—1794. Społeczeństwo obywatelskie*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1983, s. 523.

Praca ta jest próbą odtworzenia dnia codziennego społeczeństwa rewolucyjnej Francji w latach 1789—1794. Głębokie zmiany zachodzące w tym okresie we wszystkich zakresach życia, poczynając od polityki, a kończąc na rodzinie, doprowadziły do ukształtowania społeczeństwa obywatelskiego. Autorzy starali się więc w polu swych obserwacji umieścić jak najwięcej spraw szukając zarówno innowacji jak i kontynuacji struktur *ancien regime'u*.

Praca dzieli się na pięć części poświęconych kolejno rewolucji w polityce, armii, ekonomii, jej wrogom i przewrotowi kulturalnemu.

Najbardziej interesującą, może ze względu na brak polskich publikacji, wydaje się część poświęcona kulturze i mentalności. Nigdzie bowiem zmiany nie wtargnęły równie głęboko w ludzką codzienność; nie tylko przyniosły nowe prawa i nieznanne obowiązki, lecz także ustanowiły odmienne „wiary”, a wreszcie wprowadziły inną rachubę czasu. Nowy kalendarz, nowi „święci”, nowe instytucje to także problemy propagandy i ideologii, jakże często nasuwające nam refleksje o archetypie działań rewolucyjnych.

Książka pisana przez dwóch autorów, jak można sądzić na podstawie ich wcześniejszych publikacji, o odmiennym spojrzeniu na rewolucję, jest interesująca, choć nie pozbawiona niezręczności. Ze sposobu prezentacji rozdziałów wnosić trzeba, iż są one zawsze wspólnego autorstwa, a piszący je albo ścierali swe opinie, albo prezentowali solidarnie oba poglądy, tym samym unikając ostatecznej konkluzji (np. sprawa korupcji urzędniczej). Zdumiewające, iż w części poświęconej polityce

rewolucyjnej obaj konsultanci historyczni filmu „Danton” zgodzili się z tezą, iż proces dantonistów wiązał się z oskarżeniem o sprzedajność (s. 28). Praca opatrzona jest 48 ilustracjami (niestety czarno-białymi), które w większości publikowane po raz pierwszy, w interesujący sposób uzupełniają wywody autorów.

M. K.

Formiowanie nacji w Cienralnoj i Jugo-Wostocznoj Jewropie. Istoriceskij i istoriko-kulturnyj aspiectomy, red. W. J. Frejdzon i in., Akademia Nauk SSSR. Institut Sławianowiedienija i Bałkanistiki, Izdatielstwo „Nauka”, Moskwa 1981, s. 360.

Tom zawiera materiały z międzynarodowej konferencji naukowej, poświęconej zagadnieniu uwidocznionemu w tytule. Oprócz historyków radzieckich wzięli w niej udział badacze z Węgier, Rumunii, NRD, Czechosłowacji i Polski (w osobie jednego z najwybitniejszych znawców problematyki, Józefa Chlebowczyka). Sprzyjało to ujęciom porównawczym; niezależnie od kompartytystycznej wymowy wszystkich zgromadzonych tekstów doszły one do głosu w poszczególnych referatach (np. Ł. Obuszenkowa, „Sopostawienie processow formiowania polskoj, wiengierskoj i słowackoj nacji”).

Większość autorów położyła nacisk na kształtowanie się nowoczesnych języków literackich i upowszechnianie się świadomości narodowej. Takie stanowisko pozwalało na ogół uniknąć schematyzmu i wulgaryzacji związanych z przyznawaniem *a priori* decydującej roli czynnikom ekonomicznym. Zwracano też uwagę na specyficzne cechy narodów i grup narodowych, którym nie dane było okrzepnąć (np. analiza „niedokończonych” procesów narodotwórczych u muzułmańskich mieszkańców Bośni i Hercegowiny oraz u Serbo-Łużyczan, zaprezentowana w artykułach W. Frejdzona i J. Sołty). Referat J. Chlebowczyka przyniósł pogłębione ujęcie kwestii pogranicza narodowościowego, głównie zaś ludności dwujęzycznej, o której autor ten pisywał już wcześniej.

Niektóre teksty poświęcone były szukaniu ogólniejszych prawidłowości. Zwrócił na nie uwagę w wstępnym, teoretycznym szkicu I. Miller, wskazując na opóźnienie rozwoju kapitalistycznych stosunków gospodarczych i społecznych w całej Europie środkowo-wschodniej oraz długie utrzymywanie się przeżytków feudalizmu na tym terenie. Podniósł on również znaczenie faktu, iż poczucie odrębności narodów omawianego regionu kształtowało się najczęściej w opozycji do państw zdominowanych przez przedstawicieli obcej narodowości.

Większość tekstów prezentuje poglądy, które ich autorzy sformułowali w toku wieloletnich badań, zaś źródła i opracowania powoływane w przypisach służą raczej ilustracji ogólniejszych tez. Niektóre generalizacje wydają się skądinąd pochopne, jak np. propozycja A. Mylnikowa, by wyróżnić dwa modele formowania się świadomości narodowej: bałkański i środkowoeuropejski. W tym ostatnim miałby się zmieścić zarówno *casus* polski, jak czeski i słowacki... Bardziej przekonująca jest tradycyjna teza o podziale na narody, które w XIX stuleciu posiadały pełny zestaw klas i warstw społecznych oraz te, które były pozbawione własnych elit. Problematyka narodowości „historycznych” i „niehistorycznych” oraz „chiopskich” i „szlacheckich” w niniejszym tomie nie była jednak w zasadzie rozwijana.

A. S.

Andrzej Feliks Grabski, *Perspektywy przeszłości. Studia i szkice historiograficzne*, Wydawnictwo Lubelskie, Lublin 1983, s. 343.

Na książkę składa się dziewięć szkiców zestawionych w układzie chronologicznym; ich motywem przewodnim jest recepcja myśli historycznej oraz jej uwikłanie